

ћемо га се заувек опростити оно сматрајмо га, као цену која се плаћа, за неко не оцењено добро. – Али свако се мора и треба да се огради, против онога, што се један део истине, издаје за целу истину, и пређе ли се мера, па они који протестују постану неправедљиви, оно се мора једностраност њихова премда сажаљевати али ипак трпети. – Ако хришћани хоће невернике да науче, да буду праведни према хришћанству оно нека сами започну и нек буду правдни према невери. – Истини се не може указати услуга, кад се пред светом замазује факт, који зна сваки који и оле познаје књижевност, а то је: да су најплеменитије и најдрагоценије науке о моралу, по већој чести, дела не само оних мужева, који нису познавали хришћанску веру – но и оних који су је познавали па су је одбацили.

Нећу да тврдим, да би неограничена слобода изјављивања свих могућих мњења, учинила крај верозаконском и филозофском сектарству. Колико год пута људи ограничене памети, верују онако насумице у једну истину извесно је да ће је они изјављивати, уживати и тако се по њој владати, као да и не би било друге истине на свету, или бар истине која би могла њихову истину огграничити или преиначити. Ја признајем, да је и највећа слобода размене мисли, не може задржати мњења да се не граде сектама, него да се мњења још више искритикују ако се не уважи истина, с тога што је навађају и њихови противници а иначе би је ваљало уважити. Разборита и не заузета околина, а не страсни борац, имаће највеће користи из судара тих разни мњења. Није зло, што ће се сударити и борити обе стране истине, већ је зло што ће се мирно угушити половина истине. Још нам остаје наде, кад су људи принуђени да саслушају и једну и другу странку, и тек онда, када буду пазили само на једну странку, постаће њихове заблуде предрасудама и истина неће бити од уплива, јер ће бити претерана. И будући да је редак душевни дар, који ће умесно пресудити, међу обема странама једног питања кад је само једна стварно позната – то истина има мало изгледа, да ће продрети, ако не нађе свака страна, свако мњење које има мали део истине у себи, себи таквог браниоца, који ће је не само братини, него уједно тако бранити да га други морају саслушати.

Пошто смо испитали четири разна разлога, уверили смо се да је нужно за духовно благостање човечанства, (а од овога зависи и остало благостање) да има слободе образовати и изјављивати мњења. Ралогe ћемо те овде укратко поновити.

Прво: мњење које се силом угуши може бити истинито, без да смо у стању тврдити извесно да је оно погрешно. Поричемо ли ово то тражимо да се призна, да смо ми непогрешиви.

Друго: мада угушено мњење може бити погрешно, ипак је могуће а врло често и бива да у њему има један део истине; и у колико опште или владајуће мњење, ретко или никад не садржи у себи целу истину о једној ствари, то онај остатак истине, има само тако изгледа, да ће изаћи на видик, ако се судари са супротним мњењем.

Треће: ако је уобичајено мњење, не само истинито, већ ако је у њему цела истина, то ће га се већина придржавати из предрасуде, незнајући и не осећајући разумну му основу, ако не буде дозвољено нападати га снажно и безобзирно. И напoкoн,

Четврто: наука ће иначе доћи у опасност да се изгуби, да ослаби, да јој се отме онај оживљавајући уплив на карактер и радњу; па ће да постане гола и празна форма, која не